

Kara Walker'ın Enstalasyonlarının Postkolonyal Feminizm Bağlamında Değerlendirilmesi

An Evaluation of Kara Walker's Installations in the Context of Postcolonial Feminism

 Selda Özturan

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü
Antalya/Türkiye, sldozturan@gmail.com
<https://ror.org/01m59r132>

 Özgü Özturan

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
İç Mimarlık Bölümü, Antalya/Türkiye
oozgu@hotmail.com
<https://ror.org/01m59r132>

Öz

Makalede, modernitenin Avrupa'yı merkeze alan ilerleme anlatısını yapı söküme uğratan eleştirel teori geleneğinin yürütmüş olduğu tartışmaları, postkolonyal feminizm temelinde ele alarak Afro-Amerikalı sanatçı Kara Walker'ın sanatsal üretimlerinin bir okuması gerçekleştirilmektedir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı makalede Kara Walker'ın üretimlerini postkolonyal feminist teorinin başlıca argümanları üzerinden analiz edebilmek için Amerika'nın kolonyal ve kölelik tarihine odaklanılmakta, kolonyalizmin ve köleciliğin bugün de süregelen etkileri tartışılmaktadır. Ardından feminist teorinin Batıyı merkeze alan bir anlayışla yok saydığı üçüncü dünya kadınlarını özneleştirilen postkolonyal feminizm üzerine tartışılmakta ve Walker'ın üretimlerinin bu teoriyle kesişiminin neresinde olduğu sorgulanmaktadır. Walker'ın sanatsal üretimlerini şekillendiren ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet kavramları ve bu kavramlara eklenen madun kadın kimliğine ilişkin sorgulamalar merkeze alınarak eleştirel söylem analizi yoluyla postkolonyal feminist bir okuma gerçekleştirilmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kara Walker, Postkolonyalizm, Postkolonyal Feminizm, Sanat.

Abstract

This article examines the debates conducted by the critical theory tradition that deconstructs modernity's Eurocentric narrative of progress, analyzing the artistic production of African-American artist Kara Walker through the lens of postcolonial feminism. Using qualitative research methods, the article focuses on America's colonial and slavery history to analyze Kara Walker's works through the main arguments of postcolonial feminist theory, discussing the ongoing effects of colonialism and slavery today. Subsequently, postcolonial feminism, which subjectifies third-world women ignored by feminist theory with its Western-centered understanding, is discussed, and the intersection of Walker's productions with this theory is questioned. The aim is to conduct a postcolonial feminist reading using critical discourse analysis, focusing on the concepts of race, class, and gender that shape Walker's artistic production, and the questions surrounding the subaltern female identity attached to these concepts.

Keywords: Kara Walker, Postcolonialism, Postcolonial Feminism, Art.

BAŞVURU TARİHİ / RECEIVED: 01/10/2025 | KABUL TARİHİ / ACCEPTED: 04/12/2025

Atf bilgisi / Cite this article as: Özturan S., Özturan Ö. (2025). Kara Walker'ın Enstalasyonlarının Postkolonyal Feminizm Bağlamında Değerlendirilmesi . Art-e Sanat Dergisi, 18(36), 883-910.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Avrupa merkezcilik, modern dünyayı oluşturan ekonomik, politik ve kültürel sistemlerin gelişiminde Batı'nın rolünü vurgulayan ve modern sömürgecilik döneminin başlamasıyla gelişen bir ideolojidir. Bu ideolojide Batı dışı coğrafyalar, evrensel kabul edilen Batı'ya ait göstergeler üzerinden tanımlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise postyapısalcılıkla ilişkilenen ve Avrupa merkezliliğin sömürge mirasını sorunsallaştıran yeni bir eleştirel teori geleneği ortaya çıkmıştır. Postkolonyalizm adı verilen bu eleştirel teori pratiğinde, öncelikle edebiyat ve tarih araştırmaları üzerinden Batı'nın, Batı dışındaki coğrafyalara ilişkin ürettiği bilginin evrensellik iddiası sorgulanmış ve Batı'yı merkeze alan söylemler yapısökümcü bir anlayışla analiz edilmiştir. Postkolonyal düşünürler, Batı'nın evrensellik iddiasını Oryantalizm, Irk Çalışmaları ve Alt Sınıf Çalışmaları başlıkları altında merkezleştirilmeye çalışmışlardır. Oryantalizm; sanatta, edebiyatta ve kültürel çalışmalar alanındaki eserlerin analizini içerirken, Irk Çalışmaları ırksal ideolojilerin evriminden yola çıkarak arşiv belgelerinin analizini içermektedir. Alt Sınıf Çalışmaları ise marjinalleştirilmiş grupların seslerini duyurmak için sözlü ve yazılı kaynakların izini sürmektedir. Bu yaklaşımlarla bağlantılı olarak, postkolonyal feminist çalışmalar da hem postkolonyal çalışmaların genel eleştirisinden hem de Alt Sınıf Çalışmalarının içinden doğmuştur. Postkolonyal eleştirmenler ağırlıklı olarak sömürge deneyimini yaşamış coğrafyalardan çıkmıştır. Oryantalizm ağırlıklı olarak Edward Said'in, Irk Çalışmaları Aimé Césaire ve Frantz Fanon'un, Alt Sınıf Çalışmaları ise Ranajit Guha ve Gayatri C. Spivak'ın çalışmaları etrafında şekillenmiştir. İlk olarak edebiyat kuramı ve eleştirel yaklaşım olarak ortaya çıkan postkolonyal çalışmalar, sömürgeleştirilmiş coğrafyalarda yaşayan susturulmuş insanların seslerinin duyulur hale gelmesini sağlamıştır. Edebiyat alanının ardından bu yaklaşım; sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, antropoloji, kültürel çalışmalar, felsefe, feminizm, arkeoloji ve sanat gibi farklı disiplinlerin de çalışma alanı haline gelmiştir.

Makalede, çağdaş sanat alanı içerisinde üretim yapan, Afro-Amerikalı sanatçı Kara Walker'ın Fons Americanus ve A Subtlety adlı enstalasyonları postkolonyal feminizm temelinde ele alınmıştır. Walker'ın sanatsal üretimlerini şekillendiren ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet kavramları ve bu kavramlara eklenen madun kadın kimliğine ilişkin sorgulamalar merkeze alınarak postkolonyal feminist bir okuma gerçekleştirilmek amaçlanmıştır. Makalenin kavramsal

çerçevesi nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi ile yapılandırılmış ve çalışmanın analiz nesnesi olan Kara Walker'ın sanatsal üretimlerinin okuması, eleştirel söylem analizi metodu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Walker'ın sanatsal üretimlerindeki görsel imgelerin çok katmanlı yapısını açığa çıkarmak için Edward Said, Aimé Césaire, Frantz Fanon, Ranajit Guha ve Gayatri C. Spivak'ın sömürgeciliğe ilişkin çalışmaları temel alınmıştır.

2. Amerika Kıtasının Kölecilik Tarihi

1492 yılında Christof Columb'un Karayip Adaları üzerinden anakara Amerika kıtasına ayak basmasıyla birlikte tüm dünya tarihini derinden etkileyen modern kolonizasyon sürecine giden ilk adım atılmıştır. Columb'un İspanya adına gerçekleştirdiği seferlerin ardından Avrupa'nın diğer deniz aşırı sömürgeci devletleri de aşama aşama Amerika kıtasına seferler düzenlemişler, bölgesel hak iddia etme mücadelelerine girişmişler ve kıtanın tarihini de bu mücadeleler etrafında şekillendirmişlerdir (Özlük ve Doğan, 2017:121). Yeni kıtanın inşa sürecinde din, dil, kültür alanında Güney ve Orta Amerika'da İspanyolların, Brezilya'da Portekizlilerin, Kuzey Amerika'da ise İngilizlerin mirası belirleyici olmuştur. Columb, İspanyollar adına Karayip Adaları'na ayak basmadan önce kıtada herhangi bir siyasi sisteme ve otoriteye bağlı olmayan birçok farklı yerli halk yaşamaktadır. Colomb, yeni kıtayı keşfinden sonra karşılaştığı yerli halkla ilgili olarak seyir defterine şunları yazmıştır;

...Onlar... ellerinde papağan, pamuk ve mızrak gibi eşyaları yanımıza getirdiler, onlarla boncuk ve şahin çanları almak istiyorlardı. Sahip oldukları her şeyi büyük bir hevesle takas ettiler. İri yapılı düzgün vücutlu ve yakışıklıydılar. Silahları yok, silahlar hakkında bilgileri de yok. Çünkü onlara kılıcımı gösterdiğimde kılıcı sapı yerine ucunu tutarak ellerini kestiler. Demirleri yok. Mızrakları kamıştan yapılmış. Onlardan iyi birer köle olur. Elli kişi onları rahatlıkla zapt edebilir ve onlara istediğimiz her şeyi yaptırabiliriz... (Zinn, 2009:13).

Yerleşik hayata geçmiş, tarım toplumu olan bu topluluklar arasında Aztekler ve onların ataları olarak da kabul edilen Toltek, Teotihuacan ve Olmekler, Orta Amerika'da Maya uygarlığı, And Dağlarının yüksek kesimlerindeki vadilerde ise İnka uygarlığı ve birçok başka yerli topluluk bulunmaktadır. Bu uygarlıkların hiçbirisi Rönesansı yaşamakta olan Avrupa gibi "demiri ya da sabanı, camı ya da barutu bulabilmiş değildi; tekerlek de kullanılmıyordu... İki dünya arasındaki gelişim eşitsizliği" yerli uygarlıkların görece kolay yenilgisini açıklamaktadır (Galeano, 2006:32). Kıtada ilk kalıcı yerleşimi kuran İspanyollar, öncelikle yerli toplulukları zorla çalışmaya ve köleliğe zorlamışlardır. Bu süreçte yerli toplulukların nüfus olarak önemli bir bölümü Avrupa'dan gelen

“çiçek, tetanos, çeşitli ciğer ve bağırsak hastalıklarıyla zührevi hastalıklar, trahom, tifüs, cüzzam, sarı humma” gibi virüs ve bakterilerin neden olduğu hastalıklar yüzünden hayatını kaybetmiştir (Galeano, 2006:35). Hastalıklardan kurtulanlar İspanyolların uyguladıkları yağma, zorla çalıştırma, kıtlık ve katliamlar nedeniyle yoğun bir şiddet ortamına maruz kalmışlardır. Michel Beaud (2003:22), “Kapitalizmin Tarihi” başlıklı kitabında yerli nüfusun bu dönemde Meksika’da %90 oranında, Peru’da ise %95 oranında azaldığını, “1495 ile 1503 arasında Karayip Adalarında üç milyondan fazla insanın kaybolduğunu, savaşta katliama uğradığını, köle olarak Kastilya’ya gönderildiğini ya da madenlerde veya başka işlerde telef olduğunu” belirtmektedir. Yerli topluluklar sömürgeciler tarafından yoğun şiddet ortamına maruz kalırken, hazinelerin yağmalanması ve değerli madenlerin gün yüzüne çıkarılmasıyla Batı Avrupa’ya doğru bir zenginlik akışı gerçekleşmiştir. “1521 ile 1660 arasında Amerika'dan İspanya'ya 18 bin ton gümüş ve 200 ton altın taşınmış”, değerli madenler, zenci köle ticareti, şeker kamışı, tütün, kahve, pamuk, rom, melas ve benzer ürünlerin yoğun köle emeğine dayalı üretimi dönem İspanya’sı için önemli bir zenginlik kaynağı olmuştur (Beaud, 2003:22). Söz konusu dönemde yerli toplulukların yok edilmeleri öyle büyük boyutlara ulaşmıştır ki Amerika kıtasında sürekli artan iş gücü ihtiyacını karşılamak için toplumlarından ve topraklarından koparılan milyonlarca Afrikalı köle olarak getirilmiştir. Böylece, “1501’de tarihin en karanlık sayfalarından biri daha açılmıştır; bu da zenci ticaretidir” (Luraghi, 2024:58).

Raimondo Luraghi (2024:212-213), “Sömürgecilik Tarihi” başlıklı kitabında Afrika’da çok eski çağlardan beri köle ticaretinin yapıldığını, Afrika hükümdarlarının saraylarında her zaman kölelerin olduğunu, Arapların da kendi yaşadıkları bölgelere köle sağlamak amacıyla karayoluyla bu ticareti yaptıklarını ve köle ticaretinin Afrika halkının küçük bir bölümü ile ilgili olduğunu belirtmektedir. On beşinci yüzyılın ortalarından itibaren Portekizlilerin köle ticaretine başlamasıyla insanlık tarihinde derin ve yıkıcı etkileri olan yeni bir kölelik dönemi ortaya çıkmıştır. Söz konusu yeni kölelik dönemi Afrika kıtasının tümünü sarmış ve kıtayı sivil savaşa sürüklemiştir. Portekizliler, Araplar gibi köle ihtiyaçlarını yerli kabile reislerinden sağlama yoluna gitmişlerdir. Sürekli artan işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için, “krallarla kabile reislerini köle sağlamak için gerilla savaşları yapmaya ittiler... Kısa sürede herkes ya kendi isteğiyle ya da zor yoluyla karşılıklı köle avcılığına yöneldi. Bunun da sonunda ya köle olmak ya da köle toplamak söz konusuydu...

Bütün Afrika herkesin herkesle savaştığı korkunç bir karışıklık içine yuvarlandı” (Luraghi, 2024:214). Bu tarihten sonra kölelik kavramı da tamamen değişmiştir. Köleleştirilen Afrikalıların Portekizliler tarafından kitlesel ve sistematik bir biçimde Amerika kıtasına sevk edilmesiyle Transatlantik Köle Ticareti başlamıştır. Transatlantik köle ticareti, Avrupa’dan Afrika’ya, oradan Amerika’ya, Amerika’dan da tekrar Avrupa’ya uzanan çift yönlü bir mal ve insan ticareti rotasıdır. Avrupa’dan Afrika’ya gemilerle ticari ürünler getirilir. Boşalan gemiler, Amerika’daki plantasyonlarda çalıştırılacak Afrikalı kölelerle doldurulur. Son aşamada ise Amerika’da Afrikalı köle emeğiyle üretime giren hammaddeler ve şeker, tütün, kahve, pamuk gibi ticari ürünler Avrupa’ya satılmak üzere tekrar yola çıkmaktadır. En genel anlamda insan, sermaye ve ürün akışıyla karakterize olan Transatlantik köle ticareti, köleleştirilen insanları insan olarak değil, alınıp satılabilecek, sömürülecek bir meta olarak gören, ırksallaştırılmış ve miras yolu ile aktarılan bir kölelik sistemi getirmiştir. Köleliğin nesiller boyu aktarılabilecek bir miras haline getirilmesi ABD’yi zaman içerisinde bir köle ulusu haline getirmiştir. Zinn (2009:26), Afrika’nın dört bir yanındaki bölgelerden ve etnik gruplardan gelen insanların bu zorunlu göçünü şu şekilde anlatmaktadır;

Esir alınan köleler birbirlerine zincirlerle bağlanarak sahile doğru kilometrelerce yürümeye zorlandılar. Her beş esir siyahtan ikisi bu uzun yürüyüş sırasında öldü. Sağ kalanlar ise ulaştırılmaları gereken yerlere götürülmek üzere haraç mezar satılincaya kadar kafeslerde tutuldular. Sonra yurtdışına giden köle gemilerinde paketlenildiler. Tabuttan çok da büyük olmayan karanlık bölmelerde birbirlerine zincirlendiler. Kimileri gemilerin bu pis kargo bölümlerinde havasızlıktan öldü. Kimileri bu eziyete son vermek için kendini denize attı. Gemilerle deniz aşırı ülkelere gönderilen Afrikalıların yaklaşık üçte birinin yolculuk sırasında öldüğü tahmin ediliyor (Zinn, 2009:26).

15. ve 16. yüzyıllarda köle ticaretinin neredeyse tamamı Portekizliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ardından Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar köle ticaretinde etkin olmaya başlamışlardır. Luraghi (2024:213), bu süreçte “köle ticaretinin sömürgeciliğin bir yan ürünü” olduğunu, 1580 ile 1680 yılları arasındaki yüz yıllık süreçte Afrika’dan Brezilya’ya bir milyondan fazla zenci köle taşındığını, 1783’le 1793 yılları arasını kapsayan on yıllık süreçte ise Afrika’dan Amerika kıtasına üç yüz binden fazla zenci köle getirildiğini belirtmektedir.

İspanyolların sömürgelerden kazandığı zenginlik, İngilizleri koloni kurmaya teşvik etmiş, İspanyolların “hiçbir şeye yaramaz” dedikleri Kuzey Amerika topraklarında ilk kalıcı yerleşimlerini Virginia’da, Jamestown adıyla, 1607 yılında kurmuşlardır (Luraghi, 2024:101). İngiliz yerleşimciler gelmeden önce Kuzey Amerika topraklarında avcılık ve toplayıcılıkla hayatlarını sürdüren

Kızılderililer yaşıyorlardı. İngilizler için Jamestown'daki ilk yıllar yerli halkla yaşanan mücadeleler, kıtlık ve hastalıklarla geçmiştir, ardından yerli halkı topraklarından edilmesini içeren tarıma dayalı yerleşim koloniciliği kurmuşlardır. Kazançlarını tütün üretiminden elde eden ilk koloniler "1617'de İngiltere'ye ilk tütün kargolarını gönderdiklerinde iyi bir kazanç elde etmişler", daha fazla iş gücüne ihtiyaç duymuşlar ve bu ihtiyacı ekonomik yollarla karşılama arayışına girmişlerdir (Zinn, 2009:23). 1619 yılında yirmi Afrikalı köle, tütün plantasyonlarında çalıştırılmak üzere Virginia'ya getirilmiştir. Zinn (2009:25)'e göre Afrikalı insanların çaresizliği onların köleleştirilmelerini kolaylaştırmıştır. Kızılderililerin kendi topraklarında olmaları, beyazların ise yeni bir kıtada olmaları ancak kendi İngiliz kültürlerini beraberlerinde getirmeleri, siyahların ise kendi topraklarından ve kültürlerinden koparılmış olmaları köleleştirilmelerini kolaylaştırmıştır. 17. yüzyıl boyunca köle ticaretinin devam etmesiyle birlikte İngiliz yerleşimciler ırk temelli ayrışmayı meşrulaştıran düzenlemeler yapmış, toplumu beyaz ve siyahlar olmak üzere ikiye ayırmış ve beyazların siyahlardan üstün olduğu mitini yaratmışlardır. Zinn (2009:26), Amerika'daki kölelik sisteminin sınırsız bir kâr amacı üzerine kurulu olması ve beyazları efendi, siyahları köle olarak gören ırkçı bir nefrete dayanması sebebi ile tarihteki en acımasız kölelik biçimi olduğunu belirtmektedir. Edmund Morgan (1975), "Amerikan Slavery, Amerikan Freedom", başlıklı kitabında "ırkçılığın siyahlar ve beyazlar arasındaki farklarla ilgili doğal bir güdü olmadığını", yoksul beyazların köleleri hor görmeleri ve beraber isyan etme olasılıklarını ortadan kaldırmak için "beyaz liderlerin siyahlarla ilgili olumsuz görüşleri teşvik ettiğini" belirtmektedir (Morgan'dan akt. Zinn, 2009:39).

17. yüzyıldan 18. yüzyılın başlarına kadar kuzey Amerika kıtasının Atlantik kıyısı boyunca on üç İngiliz kolonisi kurulmuştur. Bu koloniler Avrupa'dan devam eden göçle batıya doğru büyüme eğilimi göstermişlerdir. Amerika Bağımsızlık Savaşı'nda (1775-1783) İngilizlerden ayrılarak Amerika Birleşik Devletleri'ni kurmuşlardır. Sömürgecilik döneminde her bir koloni kölelikle ilgili yasaları ayrı ayrı çıkarmış ve uygulamıştır. 1661'de ırklar arası evliliği yasaklayan ilk yasa Maryland'de çıkarılmıştır. Virginia'da 1662'de çıkartılan köleleştirilmiş bir anneden doğan çocukların da köleleştirileceğini belirten, Afrikalı kadınları meta olarak gören yasa, kolonideki ırk temelli kölelik ve kalıtsal köleliği yerleşik hale getirmiştir. 1663'te Maryland köleliği

yasallaştırmıştır. 1664'te Maryland, New York, New Jersey, North Carolina, South Carolina ve Virginia ömür boyu köleliği yasallaştıran yasalar çıkarmıştır ([http 1](http://1)).

1774 yılında Kıta Meclisi kurulmuştur. Meclis, 1775 yılında Büyük Britanya'dan ayrılma kararını almış, ardından 1776 yılında Thomas Jefferson'ın yazdığı Bağımsızlık Bildirgesi Kıta Meclisi Kongresi'nde kabul edilmiştir. Bildirgenin ilk satırları şu şekilde başlamaktadır.

Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, onları yaratan Tanrı kendilerine vazgeçilmez haklar vermiştir, bunlar arasında Yaşam, Özgürlük ve Mutluluğu sürdürme hakkı yer alır-bu hakları korumak için Erkeklerden kurulan Hükümetler, gücünü yönetenlerin rızasından alır-ne zamanki bu Hükümetlerin biri bu amaçlara zarar verir hale gelirse, onu değiştirmek ve kaldırmak ve yerine yeni bir Hükümet kurmak o Halkın Hakkıdır... (Zinn, 2009:46).

Bildirge'nin "bütün insanlar" gibi evrensel bir dil kullanmasına karşın, metni kaleme alanlar (mülk sahibi beyaz erkekler), bu vazgeçilmez hakların kapsamını daraltmıştır. Kadınlar, Afrikalı köleler ve yerli halklar, "insan" kategorisinin ve dolayısıyla bu hakların bir öznese olarak tanınmamış, siyasi alanın dışında bırakılmışlardır. Zinn (2009:47)'e göre bildirgenin arkasındaki gerçek, sömürgeler içinde oluşan üst sınıfın, Büyük Britanya'nın tahakkümünden kurtulma isteğidir. Bağımsızlık talep edenler mevcut düzenin bir parçasıdır ve bu düzenin çok da fazla değişmesini istememişlerdir. 1783 yılında Büyük Britanya ile Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanıyan Paris Antlaşması imzalanmıştır. Amerikan Devrimi (1775-1783) sırasında Kuzey Amerika kolonilerinde köleliğin kaldırılmasına yönelik tartışmalar sürmüştür ve devrimi takip eden yıllarda kademeli olarak yasaklanmıştır. Ancak Güney Amerika hızla büyüyen tarım endüstrilerinin talebini karşılamak için köle emeğine bağımlı olmuştur. Bu nedenle devam eden yıllarda kölelik kurumu Amerikan toplumunu kutuplaştırmaya devam etmiştir. ABD kongresi, 1807 yılında Atlantik Köle Ticaretini yasaklamıştır. Bu karar ülkede bulunan köleleştirilmiş insanların alım satımına dayanan ve onları çoğu zaman ailelerinden koparan yerel köle ticaretinin önünü açmıştır. Bu süreçte bir milyondan fazla Afrikalı köle, tarım plantasyonlarında çalıştırılmak için güneye gönderilmiştir ([http 2](http://2)). 18 Aralık 1865 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 13. Ek Maddesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde köleliği kaldırmıştır. 14. Ek maddeyle vatandaşlık ve 15. Ek Maddelerin kabulü ile oy kullanma hakkı gibi temel medeni haklara kavuşmuş olsalar da insanların ırka dayalı sistematik bir biçimde ayrıştırılması Amerikan Sivil Haklar Hareketine kadar devam etmiştir. Özellikle Güney Eyaletlerinde uygulanan Jim Crow yasalarıyla okullar, ulaşım ve kamu tesislerinde dahil olmak üzere kamusal hayatın farklı

alanlarında ayrımcılığı meşrulaştıran “ayrı ama eşit” ilkesi benimsenmiştir. 1955'te NAACP aktivisti Rosa Park'ın toplu taşıma aracında beyaz bir adama yer vermeyi reddetmesiyle ivme kazanan, eşit haklar, ırksal ayrımcılık ve dışlanmaya son verilmesi için başlatılan sivil haklar hareketi 1960'lı yılların sonlarına doğru yasa ve uygulamalarda önemli kazanımlar elde etmiş, Afro-Amerikalılar için hak ve özgürlüklerin yasal olarak korunmasını sağlamıştır.

3. Postkolonyal Eleştiri

Çıkış noktası edebiyat ve kültürel alan olan postkolonyal çalışmalar, sömürgeciliğin bıraktığı mirasın ardından modernitenin ve Avrupamerkezci bakışın sorgulanmaya başlandığı araştırmalar bütününe işaret etmektedir. Postkolonyal çalışmaların düşünsel kökleri, “Avrupamerkezci modernliğin keskin sınırlandırmalarına karşı bir başkaldırı olan postyapısalcılıktan gelmektedir” (Dirlik, 2010:6). Postkolonyalizm terimi ilk olarak, “post” öneki ile yeni bir tarihsel dönem olarak sömürge sonrası dönemi belirtmek için kullanılmış, 1970'li yılların sonlarından itibaren, sosyal bilimlerle beşerî bilimlerde, sömürge deneyimini ve bu deneyimin geçmiş ve şimdiki etkilerini inceleyen geniş kapsamlı bir kültürel analize dönüşmüştür. Bu anlamda, “hem bir şeyin sonrasına referans veren (post) hem de sonrasına referans verdiği terimi hala tutan (kolonyalizm) bir adlandırmayı” içermektedir (Mutman, 2010:118).

Kolonyalizm, Latince çiftlik veya yerleşim anlamına gelen “colonia” sözcüğünden türemiştir. Colonia ya da Türkçedeki karşılığı ile koloni, başka bir ülkede yerleşke kursalar dahi bu yerleşkeyi kurarken anayurtlarıyla bağlantısını koparmayarak topluluk oluşturan bir grup insan olarak tanımlanabilir (Loomba, 2000:19). “Colania”dan türeyen kolonyalizm, TDK Sözlükte sömürgecilik olarak adlandırılmakta ve “bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi” olarak tanımlanmaktadır (http3). Sömürgecilik, yalnızca bir topluluğun siyasal ve iktisadi anlamında egemenlik altında alınması değildir. “Yeni topraklarda bir topluluk oluşturma süreci zorunlu olarak, orada daha önce zaten bulunan toplulukları bozma ya da yeniden oluşturma süreci anlamına gelir ve ticaret, pazarlık, savaş, soykırım, köleleştirme ve isyanlar dahil olmak üzere kapsamlı bir pratikler silsilesini içerir” (Loomba, 2000:19). Siyasal ve ekonomik olarak egemenlik altına almakla birlikte yerli kültürle olan teması da içermektedir. Kültürel melezleşme, yerli halkın asimilasyonu ile kendi dillerini, inanç sistemlerini ve kültürel değerlerini dayatmak da sömürge süreçlerine dahildir.

Sömürgecilik tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir ve dünyanın farklı coğrafyalarında sıklıkla tekrar ederek modern döneme kadar gelmiştir. Modern dönemde ise Avrupalılar tarafından dünyanın geri kalan coğrafyalarının kolonileştirilmesi biçiminde olmuştur. Bu süreç, coğrafi keşiflerin verdiği ivme ile sistemli bir nitelik kazanmıştır. Modern dönemin başlangıcına paralel olarak ilerleyen bu süreç modern çağın iktisadi başlangıcına da eşlik etmiş ve kapitalizmi besleyen ana damar haline gelmiştir.

Modern kolonyalizm fethettiği ülkelerden haraç, mal ve zenginlik toplamaktan daha fazlasını yaptı-fethettiği ülkelerin ekonomilerini yeniden yapılandırdı, kendi ekonomileriyle karmaşık ilişkiler içerisine soktu, böylelikle kolonileştirilmiş ülkeler ile kolonileştirenler arasında insan ve doğa kaynakları akışı başladı. Bu akış iki yönlü olarak cereyan etti-köleler ve sözleşmeli emeğin yanı sıra hammaddeler de metropolde yapılan ya da metropoldeki talebi karşılamak için başka bölgelerde yapılan mal imalatına aktarıldı ve aynı zamanda, koloniler de Avrupa mallarının alıcısı olan birer Pazar sunmuş oldu... İnsanlar ve malzemeler hangi yönde akarsa aksın, kârlar daima anayurda akıyordu (Loomba, 2000:21).

Sömürgeciliğin beslediği modern çağın iktisadi inşası aşama aşama gerçekleşirken, Batı ve Batı dışı dünyalar arasında gitgide derinleşen bir kutuplaşma yaratmış, bir tarafta gelişmiş merkezlerin diğer tarafta ise gitgide büyüyen bir geri kalışı kapama gücünden yoksun çevrelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Âmin, 2014:92).

Coğrafi keşifler ile başlayan kolonileştirme sürecinde İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa ve Hollanda başı çekmiştir. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde dünya uluslarının önemli bir bölümünün bir şekilde sömürgeleştirilme süreçlerine tabi tutulduğu görülmektedir. Loomba (2000:33), 1930'lu yıllarda "kolonyalizmin yerkürenin yüzde 84,6'sında hüküm sürdüğünü" belirtmektedir. Genel bir kabul ile iki türlü sömürge sürecinden söz edilebilir. İlki, iktisadi sömürü amacıyla kurulan Afrika, Güneydoğu Asya, Pasifik Adaları, Orta Doğu, Latin Amerika ve Karayipler'in dahil olduğu kolonilerdir. Diğer ise yerleşim sömürgeleri olarak adlandırılan Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, kısmen Cezayir ve Brezilya'nın dahil olduğu kolonilerdir. 1948 yılından itibaren ise İsrail, Filistin'de yerleşimci koloniler kurmuştur. Yerleşim kolonileri, mekânın yeniden organizasyonunu, yerli halkı yerinden etmeyi ve onun yerine yeni bir nüfus yerleştirmeyi amaçladığı için, iktisadi sömürü araçlarına ek olarak kaçınılmaz olarak şiddet ve soykırım gibi pratikleri de içerebilmektedir. Sömürgeleştirme sürecine ilişkin kapsayıcı ve özdeş olmayan bu durumu Walter D. Mignolo "sömürge farkı" kavramsallaştırmasıyla açıklamaktadır. Buna göre, farklı zamansallıklara ve özgül koşullara bağlı olarak sömürgeleştirilen

her ülkenin kendine özgü bir sömürgeleştirilme geçmişi vardır (Mignolo'dan akt. Young, 2024:52). Sömürgeleştirilen her bir ülkenin koloni deneyimi birbirinden farklı olduğu için, postkolonyal terimi de yumuşak bir zemine oturmaktadır. Postkolonyal çalışmaların, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın sömürge karşıtı mücadeleleri sırasında geliştirilen ideolojik kavrayış ve deneyimlerden oluşturulduğunu belirten Robert J.C. Young (2009:13-14), "What is the Postcolonial" adlı makalesinde, postkolonyalizmin kapsamlı bir tanımını yapmaktadır.

En basit düzeyinde, postkolonyal, insan deneyiminin ürünüdür, ancak tipik olarak hiçbir kurumsal düzeyde kayıtlı olmayan veya temsil edilmeyen türden bir insan deneyimidir. Daha özel olarak, farklı kültürel ve ulusal kökenlerin, teninizin rengi veya doğduğunuz yerin ve koşullarınızın ayrıcalıklı ve keyifli ya da ezilen ve sömürülen gibi bu dünyada sahip olacağınız yaşam türünü tanımlama biçimlerinin sonucudur. Postkolonyalizmin kaygıları, büyük ölçüde görünmez kalmış, fakat tarih, etnisite, karmaşık kültürel kimliklere dair sorunları, temsil, mülteciler, göç ve göçmenlik, yoksulluk ve zenginliğe dair sorunları, fakat daha da önemlisi bu tür zorlu durumlardan çok olumlu şekillerde ortaya çıkan enerji, titreşim ve yaratıcı kültürel dinamiklere dair sorunları, harekete geçiren veya içeren coğrafi yoğunluk bölgelerine odaklanmaktadır. Postkolonyalizm, yeri olmayanların, ait olmayanların, bilgileri ve tarihlerinin sayılmasına izin verilmeyenlerin dilini sunar. Her şeyden önce, ezilenlere, madun sınıflara, herhangi bir toplumdaki azınlıklara, başka yerde yaşayanlar veya başka yerden gelenlerin endişelerine yönelik, postkolonyal politikanın temelini oluşturan ve devam eden gücünü oluşturan, çekirdek halinde kalan bu kaygıdır (Young, 2009:13-14).

Bir başka deyişle postkolonyalizm sömürgeleştirme sürecinde Avrupamerkezci bakış tarafından susturulmuş, dışlanmış, tarihleri ve yerel bilgileri yok sayılmış kimliklerin ortak ötekiliklerine ve gündelik yaşamlarında bıraktığı kalıcı deneyimlere odaklanan bir çalışma alanıdır. Ötekinin etnik ve kültürel kimliğinin, Avrupa perspektifinden nasıl görüldüğü ve tanımlandığı, bu tanımlanmaya karşılık olarak susturulmuş ötekinin ortaya koyduğu direnme ve temsiliyet alanlarını ve susturulmuş a ait sesleri gündeme getirmekle ilgilidir. Aynı zamanda, kendini "evrenselin bilgisini" ortaya koymakla yükümlü gören Avrupamerkezci bakışın merkezini kaydırma, batıya ait normları ve düşünme biçimlerini yapısöküme uğratma çabasını içermektedir. "Dünyaya yukarıdan değil, fakat aşağıdan, kuzeyden değil, fakat güneyden, içeriden değil, fakat dışarıdan, merkezden değil, fakat sınırın unutulmuş kenarından" bakmayı gerektirir (Young, 2009:16).

Filistin asıllı Amerikalı eleştirmen Edward Said'in "Şarkiyatçılık" (1978) adlı kitabı, postkolonyal çalışmaların şekillenmesinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 1935 yılında dönemin İngiliz sömürgesi Kudüs'te doğan Said, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasının

ardından ailesiyle birlikte yerlerinden edilerek mülteci konumuna gelmişlerdir. Üniversite eğitimini ABD’de tamamlayan Said Karşılaştırmalı İngiliz Edebiyatı profesörüdür. Foucault’nun ayrılmaz bir biçimde ele aldığı bilgi ve iktidar ilişkisi, Said’in kolonyalizmin temel metinlerinden biri olarak kabul edilen Şarkiyatçılık kitabını biçimlendiren ana damar olmuştur (Loomba, 2000: 64). Said’in çalışmasının önemi, Batının Doğuya ilişkin anlatılarının gerçekte orada olandan farklı olarak hayali bir Doğu yarattığı ve bu yaklaşımın Doğuya ait tüm “bilgi” biçimlerini kuşattığını ortaya koymasından ileri gelmektedir (Young, 2024:13). Said (2022:12-13), söz konusu kitapta Şarkiyatçılığa ilişkin üç farklı anlamdan söz etmektedir. İlk olarak en dar anlamı ile Şarkiyatçılık, antropoloji, tarih, sosyoloji, filoloji ve benzer disiplinlerin üzerinde araştırma yaptıkları akademik bir alandır. Daha genel anlamıyla ise Şarkiyatçılık, “Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimidir” (Said, 2022:12). Siyasetçiler, felsefeciler, yazarlar, iktisatçılar Doğuya ilişkin meseleleri tartışıp incelerken söz konusu ayrımı başlangıç noktası olarak almaktadır. Said kitabında bu iki anlamının dışında on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak on dokuzuncu yüzyılda da devam eden Oryantalizmin yeni bir boyut kazandığı döneme işaret ederek, üçüncü bir anlamından bahsetmektedir. Bu anlamıyla Şarkiyatçılık, “Doğu’yla-Doğu hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğretmek, oraya yerleşerek, onu yöneterek-uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Doğu’ya egemen olmakta, Doğu’yu yeniden yapılandırmakta, Doğu üzerinde yetke kurmakta kullanılan Batılı bir üslup olarak incelenebilir, çözümlenebilir” (Said, 2022:13). Said’in kavramsallaştırmasıyla Doğu, Batı için, “İmgesel coğrafya”dır. Dünyanın merkezine kendini koyan Batının, Doğuyu tanımlama, onun üzerinde hakimiyet kurma, onu yeniden yapılandırma girişimi ve Doğuya ait nesnel gerçeklere dayanmayan bir bilgi üretimidir. Siyasi ve ideolojik niteliği olan bu bilgi üretimi ise özünde sömürgeci iktidarın çıkarlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sömürgeleştirmeyi Batının Doğu toplumlarına yönelik nesnel olmayan bilgi üretimi üzerinden değerlendiren Edward Said’dan farklı olarak, Aimé Césaire ve Frantz Fanon sömürge politikalarının ırkçı önyargıların oluşmasında ve katmanlaşmasında etkili bir strateji olduğu savıyla hareket ederek, köleliğin kolektif belleği ve ırkçı ideolojiler üzerine odaklanmışlardır. Aimé Césaire, 1913 yılında Fransa’nın Karayiplerdeki sömürgesi olan, tarihi sömürgecilik ve kölelikle şekillenen Martinik’te dünyaya gelmiştir. Césaire, 1930’lu yıllarda Afrikalı kimliği ve atalarının

köle geçmişİ ile yüzleşerek kendisi gibi Fransızca konuşan Afrika asıllı entelektüellerle birlikte, “sömürgecinin ya da egemen iktidarın kültürü karşısında kendi kültürünü ve dilini yeniden değerlendirmek” için Negritude hareketinin kurmuştur (Young, 2024:61). Césaire, hem edebi hem de ideolojik bir hareket olan Negritude’un önde gelen isimlerinden Léopold Sédar Senghor ve Léon Damasla birlikte Fransız sömürge yönetimine ve asimilasyon politikalarına karşı, bir duruş olarak “zenci” bilinçliliğini oluşturmayı, zenciliklerini gururla savunmayı ve Afrikalı köklerine dönüşü hedeflemiştir. Avrupamerkezci bakışın barbar olarak nitelendirdiği zenci toplumları Césaire (2017:42)’a göre, “komünal toplumlardı, küçük bir azınlık için çalışan büyük bir çoğunluk değil. Söylenildiği gibi sadece kapitalizm öncesi (prekapitalist) toplumlar değil, kapitalizm karşıtı (antikapitalist) toplumlardı. Her zaman demokratik toplumlardı. Yardımsever toplumlardı, kardeşçe toplumlardı”. Césaire’in ilk bakışı 1950’de yayınlanan “Sömürgecilik Üzerine Söylev” başlıklı kitabı, Postkolonyal çalışmaların kurucu metinlerinden biri olmuştur. Kitapta, sömürgeciliğin hem sömürgeci hem de sömürülenler üzerindeki çok boyutlu etkisi kapsamlı bir biçimde analiz edilmektedir. Sömürgeciliğin, sömürgeleştirilen özneyi yalnızca sömürmekle kalmadığını, onu özne konumundan çıkararak nesne konumuna indirgediğini, bu durumun sömürülenleri alçalttığı kadar sömürgecileri de alçalttığını belirtmektedir. Césaire’e göre sömürgeleştirme eşittir şeyleştirir (Césaire’dan akt. Loomba, 2000:40). Césaire’in eleştirdiği sömürgecilikle birlikte Batının hümanizm, rasyonalizm, ilerleme ve medeniyet gibi evrensel ilkelerinin ardında örtük bir biçimde var olan, kimlikleri, benlikleri, kültürleri, tarihleri yok sayan çelişkilerdir. Césaire (2017:97)’e göre, “Sömürgeci ve sömürge arasında... hiçbir insani ilişki yoktur, aksine sömürgeciyi bir okul gözetmenine, bir ordu çavuşuna, bir gardiyana, köleleri güden bir çobana; yerliyi ise bir üretim aracına dönüştüren bir hakimiyet ve itaat ilişkisi vardır”.

Césaire’in ardından 1925 yılında Martinik’te doğan Frantz Fanon, postkolonyal çalışmalara yeni bir soluk getirmiştir. Césaire, Martinik’te Schoelcher Lisesinde öğretmenlik yaparken Fanon onun öğrencisi olmuştur. 1946 yılında Tıp eğitimi almak için Fransa’ya gittiğinde derisinin rengi yüzünden ırkçılıkla karşılaşmıştır. Paris sokaklarında yürürken bir çocuğun onu işaret edip “Bak! Bir Zenci” diye bağırdığında beyazların dünyasında “başka nesnelerin ortasında kalmış bir nesne olduğunu” fark etmiş ve özne konumundan nesne konumuna geçmenin acısını hissetmiştir (Young, 2024:60). Tıp fakültesinde psikiyatri alanında aldığı uzmanlık, onun

sömürgeci ve ırkçı bir toplumda siyah olmanın nasıl bir duygu olduğunu ve bunun psikolojik etkilerinin kavramsallaştırıp çözümlemesinin yolunu açmıştır. Fanon, ezilenlerin psikolojilerine odaklandığı “Siyah Deri, Beyaz Maskeler” (1952) adlı kitabında siyah insanın “emperyalizminin boyunduruğunda, sadece sömürge tebaasına çevrilmediklerini, bunun yanı sıra bir de içsel olarak, psikolojik olarak çevrildiklerini savunur: arzularına başka bir biçim verilmiştir; bir tür ruh göçü yoluyla gerçekleşecek beyazlık arzusuna dönüşmüştür” (Fanon’dan akt. Young, 2024:174). 1952 yılında Martinik’e geri dönen Fanon burada kısa bir süre kaldıktan sonra bir daha dönmek üzere oradan ayrılmış ve 1953 yılında o dönemde Fransız sömürgesi olan Cezayir’in Blida şehrindeki Blida Joinville Hastanesi psikiyatri kliniğinde görev yapmak için başvurmuştur. 1954 yılında başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşında Cezayir’in direniş davasını benimsemiş ve Fransızların yerli halka uyguladığı baskı, şiddet ve asimilasyon politikalarına tanıklık etmiştir. 1961 yayınlanan “Yeryüzünün Lanetlileri” adlı kitapta ilgisini sömürgecilik ve şiddet arasındaki ilişkiye ve ezilenlerin isyanına çevirmiştir. Fanon’a göre sömürgeleştirilmiş yerlinin kullanacağı şiddet, “vücuttaki zehri atmak için bir yol, bir tür kendi kendini çevirme ve bir eylem biçimidir, bir fail olduğunun bilincine varmaktır... tarihin nesnesi değil de öznesine dönüşmesi ihtimalini” barındırmaktadır (Fanon’dan akt. Young, 2024:175). Bir anlamda sömürgeleştirilen açısından özsaygının yeniden kazanılmasıdır. Fanon, Césaire’nin kurucularından biri olduğu Negritude hareketine mesafeli durmaktadır. Her bir siyah topluluğun yaşam deneyimi farklı tarihsel ve toplumsal koşullara göre şekillendiği için siyahlara yönelik özcü bir kimlik inşasını reddetmektedir.

Postkolonyal çalışmalar “madun” kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde subaltern (madun) terimleriyle ortaya atılan kavram, ilk kez Antonio Gramsci’nin “Hapishane Defterleri” (1929) adlı kitabında, hegemonya ile ilişkilendirilerek, bir toplumda bulunan alt ve aşağı statüdeki sosyal gruplara atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Gramsci’nin, ezilen, birlikte hareket edemeyen, kendilerini temsil edemeyen sessiz yığınları ya da sınıfları tanımlamak için kullandığı madun kavramı, 1980’li yıllarda Madun Çalışmaları Kolektifi’nin çalışmalarıyla Güney Asya’daki sömürge sonrası toplumların resmi tarih yazımında temsil sorunu üzerinden yeniden ele alınmıştır. Gramsci’nin kullandığı anlama ek olarak kavram, “başta toplumsal cinsiyet ve etnik kökenle bağlantılı olmak üzere günümüz toplumlarında ötekileştirilen ya da kendi hayatları

üstünde söz sahibi olamayan bütün bireyleri ya da grupları kapsayacak kadar” genişlemiştir (Young, 2024:37). 1982 yılında Ranajit Guha önderliğinde kurulan Madun Çalışmaları Kolektifi, Edward Palmer Thompson, Eric Hobsbawn gibi tarihçilerin 1960’larda ortaya attıkları “aşağıdan tarih” çalışmalarının geliştirmiş olduğu yaklaşımları benimseyerek, sesleri daha önce duyulmamış olan alt sınıflar için tarihi yeniden ele almaktır. Hint toplumunun kolonyal ve postkolonyal süreçlerde devam eden kasta dayalı, sınıfsal, cinsiyet rejimleriyle örülü farklı tahakküm biçimleri üzerinden kimin neden “tarihin dışında” kaldığını sorgulayarak, toplumsal tarih olarak adlandırılan mevcut anlayışa yönelik belirli bir eleştirel bakış açısı getirmektedir. Guha (2010:23-24)’ya göre Hindistan tarihyazımına ideolojik biçimde oluşturulmuş iki tür hakimdir. İlki İngiliz sömürgeciler tarafından oluşturulmuş olan sömürgeci elitizm, diğeri ise Avrupamerkezci bakış açısının yerli elitler tarafından Hint tarihyazımına uyarlanmış şekli olan burjuva-milliyetçi elitizmdir. Guha Hindistan tarihyazımındaki bu iki türü, “emekçi nüfus kitlesini ve kent ve köylerdeki orta tabakaları-yani, halkı-oluşturan ast sınıfları ve grupları bir yana bırakmakla suçlamaktadır” (Loomba, 2000:225). Guha ve Madun Çalışmaları Kolektifi Hindistan “halkının” tarihini yazmanın ne anlama geldiğini sorgulamış ve madun kimliğinin tarih içerisinde temsiline yönelik çalışmalar yapmıştır.

1988 yılında ise Madun Çalışmaları Kolektifi üyesi Gayatri Chakravorty Spivak, “Madun Konuşabilir mi?” adlı makalesi ile kavramı, Marksist feminist bakış açısıyla okumaya sokmuştur (Yetişkin, 2010:16). Spivak çalışmasında, temsilden yoksun olan madunların egemen söylemler içerisinde nasıl susturulduğunu ortaya koymaktadır. Spivak, 1926 yılında Kalküta’da, intihar etmek için adet dönemini bekleyen on yedi yaşındaki Bhubaneswari’nin öyküsünden yola çıkarak madunun dini, kültürel ve sosyolojik kodlarla şekillenen, karmaşık mücadelesini yapısöküme uğratmaktadır. Namuslu olduğunu ispatlamak için adet dönemini beklemek zorunda kalan Bhubaneswari’nin intiharını, madunun kendi deneyimlerini baskın söylemler içerisinde ifade etme çabasının bir metaforu olarak ele almaktadır. Spivak’a göre madun aslında konuşabilmekte ama duyulmamakta, sesi işitilmemektedir. Madun konuştuğunda bile “duyulma olasılığını engelleyen tarihsel ve ideolojik faktörler” bulunmaktadır. Öte yandan madunun yalnızca kendi adına konuşma özgürlüğünün elinden alınmadığını, aynı zamanda onun öyküsünün egemen söylemler tarafından yeniden yazıldığını ve çerçevelendiğini öne sürmektedir. Diğer taraftan

madunlar adına konuşan entelektüelleri eleştirmekte, Batılı entelektüel üretimin Batı'nın ekonomik çıkarlarını desteklemeye hizmet ettiğini savunmaktadır. Avrupamerkezci bilgi üretimini, üçüncü dünyaya ihraç edilen, kimlikleri şekillendiren ve ötekileştirilmiş topluluklardaki insanlar için idealize edilmiş bir Batı imajını pekiştiren bir meta olarak görmek ve "epistemik şiddet" olgusuna dikkat çekmektedir. Avrupamerkezci bakışla şekillenen baskın söylemlerin, üçüncü dünya ülkelerindeki insanların deneyimlerini doğru bir biçimde yansıtamayacak anlatılar oluşturması nedeniyle madunun sesinin bastırıldığını öne sürmektedir. Dolayısıyla Spivak için madun sadece bir kimlik değil, Rosalind Morris'in (2010) ifadesiyle aynı zamanda bir "çıkılmaz"dır. Fanon'un siyahlara yönelik özcü bir kimlik inşasını reddetmesine benzer biçimde Spivak da maduna ilişkin sol görüşlü entelektüellerin özcü yaklaşımlarını eleştirerek, üçüncü dünya insanların aynı sorunlara sahip homojen bir grup olmadıklarının altını çizmiştir.

4. Kara Walker'ın Sanatsal Üretimlerinin Postkolonyal Feminizm Bağlamında Değerlendirilmesi

Postkolonyal feminizm en genel haliyle "Üçüncü Dünya kadınlarının egemen patriyarkal ideolojilere karşı girdikleri her türlü mücadeleyi içerir" (Young, 2024:134). Postkolonyal feminizm, Postkolonyal eleştirel teoriler üzerinden temellenerek, Batı feminizminin sıklıkla göz ardı ettiği sömürgeciliğin ve ırksal adaletsizliğin miraslarını ve bu mirasların güncel tezahürlerinin toplumsal cinsiyet inşaları üzerindeki etkisini analiz eden bir araştırma alanıdır. Odağına Avrupalı ve Amerikalı beyaz kadının deneyimlerini yerleştiren ve tüm dünya kadınlarını bu deneyim üzerinden homojenleştiren Batı merkezli feminizm teorilerinin evrensellik ve küresel kız kardeşlik iddialarına eleştirel bir bakış açısı getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tüm dünya kadınlarının deneyimlerinin Batı değer ve normları üzerinden, etnosentrik (etnik merkezci) bir bakış açısıyla değerlendirilmesini eleştirir. Postkolonyal feministlere göre Batı feminizmi toplumsal cinsiyet meselesinin ırksal boyutunu göz ardı etmektedir. Bu nedenle Postkolonyal feminizm, sömürgecilik, kölelik ve ırkçılık deneyimini merkeze alarak Batılı olmayan, beyaz olmayan, heteroseksüel olmayan kadınların ve marjinalleştirilmiş toplulukların karşılaştığı eşitsizliklerin izlerini sürmektedir. Batının cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışının bir sonucu olarak sömürge toplumlarında toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşileri nasıl inşa edip güçlendirdiği de postkolonyal feminist çalışmaların merkezinde yer almaktadır. Sömürge toplumlarındaki kadınlar

hem sömürgeleştirilmiş kadınlar olarak hem de ataerkil yapılardaki kadınlar olarak ikili bir baskıya maruz kalmışlardır. Hem sömürgeci mirasını hem de emperyal güçler tarafından dayatılan toplumsal cinsiyet normlarını içeren bu ikilik, Üçüncü Dünya kadınlarının yaşamlarının nasıl şekillendirildiğini anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla postkolonyal feminizmde toplumsal cinsiyet sabit ve evrensel bir kavram değildir. Kadınların kimlikleri yalnızca cinsiyetleri etrafında şekillendirilmez aynı zamanda ırk, sınıf, etnik köken ve sömürge mirası da önemli birer belirteçtir. Toplumsal cinsiyetin, toplumsal belirteçlerle kesişimi postkolonyal feminizmin kilit kavramlarından biridir. Bu nedenle postkolonyal feminizm, sömürge mirasını taşıyan kadınları yanlış temsil eden Batı feminizminin evrensellik ve kız kardeşlik vurguları yerine merkezine kesişimselliği yerleştirir. Chandra Talpade Mohanty, "Under Western Eyes" (2003) başlıklı makalesinde, Batılı feminizminin Üçüncü Dünya kadınlarını ezilen tekil monolitik bir özne olarak, erkekleri ise eşit ve tekdüze bir şekilde baskın bir grupmuş gibi varsaydığını ve bu evrenselleştirici eğilimin, ırk, sınıf, renk, kast, etnik köken ve din gibi kesişen kimliklere dayalı baskı rejimlerini hesaba katmadığını belirtmektedir. Üçüncü Dünya kadınlarını genel ve topyekûn baskının pasif kurbanları olarak gören batılı feministler, Batılı kadın figürünü Üçüncü Dünya kadını imgesi üzerinden pekiştirmektedirler Üçüncü Dünya kadınının dindarlıkla, geleneksellikle, cahillikle çerçevelenen imgesi, batılı kadın ile arasındaki farklılığa işaret etmektedir ve bu farklılık özgürleşmiş, kurtulmuş, özerk Batılı kadın figürünün inşası için gereklidir (Mohanty, 2003:530). Bu yaklaşım Batılı kadın figürünü inşa ederken Üçüncü Dünya kadınlarının yaşadığı deneyimleri ise marjinalleştirmektedir.

Postkolonyal feminizm, postkolonyal çalışmalardan kapsamlı bir biçimde yararlanmakla beraber, bu çalışmaların androsentrik (erkek merkezci) bir perspektifle şekillenişine ve toplumsal cinsiyet meselesine karşı duyarsızlığını eleştirmişlerdir. Bunun sonucu olarak 1980'li yılların sonlarından itibaren cinsiyet, sınıf ve cinselliğe ilişkin sorgulamalar güç ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olarak postkolonyal çalışmalara dahil olmuştur. Postkolonyal feminizm, postkolonyal çalışmalardan ve Batı feminizmden hem bir kopuşu hem de bir devamlılığı beraberinde getirmiştir. Rajeswari Sunder Rajan ve You-Me Park'a (2004) göre, "postkolonyal feminizm, postkolonyal çalışmaların ve feminizmin bir alt kümesi veya alternatifi olarak düşünülemez.

Aksine hem postkolonyal çalışmaların hem de feminist çalışmaların biçimlerini değiştiren bir müdahaledir (Rajan ve Parktan akt. Dechaufour, 2008:105).

Afrika kökenli Amerikalı bir sanatçı olan Kara Walker'ın sanatsal üretimleri, postkolonyal eleştiri ve postkolonyal feminizmin kesişiminde yer almaktadır. Kara Walker 1969 yılında Kaliforniya'da doğmuş, on üç yaşında Atlanta'ya taşınmıştır. Kaliforniya'nın çok kültürlü ortamından farklı olarak burada yaygın, ancak çoğu zaman örtülü olan ırkçılık ve cinsiyetçiliğe maruz kalmıştır (http 4). Erişkinliğe geçiş sürecinde yaşadığı bu deneyim onu ABD'deki beyaz üstünlükçü hareketi ve siyah Amerikalıların tarihindeki önemli geçişleri ve eksik anlatılarını araştırmaya yöneltmiştir. Walker'ın çalışmaları izleyicileri İç Savaş öncesi Amerika'da yerleşik olan kölelik kurumunun karanlık ve korkunç yüzüyle ve etkileri günümüzde de devam eden rahatsız edici gerçekleriyle yüzleştirir. Tarihsel, kültürel, sosyal ve politik gerçekliklerle sanatın kesişiminde yer almasının yanı sıra Amerikan toplumsal tarihinin önemli olay ve olgularını "madun" ötekinin bakış açısından aktarmaktadır. Bu açıdan seçkinlere, yüksek sınıfa ait eril bakış açısıyla şekillenen resmi tarih anlatısının dışında yeni bir okuma olanağı sunmaktadır. Çalışmalarında, siyahi kadın öznelliği ile şekillenen kölelik anlatısı, fantastik ve anakronik kurgular, alegoriler, metinlerarası ilişkilerle örülerek, görünen gerçeklerin ardındaki görünmeyenleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çalışmalarında ırkçı ve cinsiyetçi stereotipler kullanan sanatçı, köleliğin tarihsel gerçekliğinin bedenlerde ve ruhlarda bıraktığı tahribatı rahatsız edici kurgusal temsiller üzerinden aktarmaktadır. Çalışmalarında haz-acı, arzu-iğrenme gibi ikilikler üzerinden, Amerikan popüler edebiyatı, kültürü ve tarihinden esinlenen karakterler aracılığıyla arketipler yaratmakta ve insan davranışlarının karanlık yönlerinin altında yatan mitleri açığa çıkararak köleliğin sosyo-politik gerçekliğini sorgulamaktadır (http 5) Walker çalışmalarında, Viktorya döneminde kullanılan silüet tekniği, çizim, kolaj, heykel, enstalasyon, gölge oyunu gibi farklı medyaları kullanmaktadır.

Walker'ın tarihi nasıl hatırladığımızı sorgulayan "Fons Americanus" başlıklı çalışmasının çıkış noktası, Londra'nın Buckingham Sarayı önündeki "Victoria Anıtı"dır. Kraliçenin 1901 yılındaki ölümünün ardından tasarlanan Victoria Anıtı, 20. yüzyıl egemen sınıfının statükosunu yansıtmaktadır. Kraliçe Victoria'nın 1837 'den 1901'e kadar süren hükümdarlık dönemi, sınıf temelli toplum, büyüyen bir devlet ve ekonomi, sosyal reformlar ve kültürel gelişimle

karakterizedir ve bu ilerlemelerin itici gücü sömürgecilik faaliyetleridir. Bu dönemde Britanya dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu haline gelerek genişlemiş, Asya, Afrika ve Amerika kıtalarına yayılan kolonileriyle en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

Anıtın merkezinde küresini ve esasını tutan Kraliçe Victoria'nın mermer heykeli yer almaktadır. Victoria'nın temsil ettiği erdemleri simgeleyen, sadakat, cesaret, annelik, adalet ve hakikati kavramlarına göndermede bulunan heykeller kaideyi çevrelemektedir. Anıtın hemen üzerinde altın varaklı Kanatlı Zafer, Sebat ve Cesaret figürleri yer almaktadır. Anıt, mitolojik deniz temalı bronz kabartmalardan dökülen suyla beslenen büyük bir havuzun üzerinde yükselmektedir. Anıtın kaidesini çevreleyen oyma mermer kabartmada ise, deniz kızları, tritonlar, deniz perileri ve yunuslar birlikte tasvir edilmiştir. Deniz tanrısı Poseidon mızrağıyla atlarının üzerinde yer almakta, havuzun duvarlarında ise deniz ve askeri gücü, sanatı ve bilimi temsil eden bronz figürler çiftler halinde oturmaktadır. Anıtın dört köşesinde elinde zeytin dalı tutan barışı, mısır demetiyle tarımı, elinde alevli bir meşaleyle ilerlemeyi ve elinde çekiç ile üretimi temsil eden bronz figürler yer almaktadır. Bu figürler imparatorluğun çalışkanlığını, büyümesini ve refahını temsil etmektedir.

Anıt, “büyük ve önemli bir olayı, gelecek kuşaklara tarih boyunca aktarmak için meydana getirilen simge niteliğinde yapılardır” (TDK, 1966:40). Anıtların en önemli işlevi anımsatmadır. Kelimenin kökeni Almandaca düşünmek, düşünüp taşınmak, derin derin düşünmek, hayal etmek anlamına gelen “denken” fiilidir. “Bu bağlamda Almanca’da anıt için kullanılan, kendisiyle veya kendisi üzerine düşünülen bir işaret anlamındaki denkmal kelimesi, bir anıtın sadece bir şey anımsatma değil, ama aynı zamanda düşünmeye ve hatta tasarlamaya sevk etme özelliğine atıfta bulunur” (Riegl, 2022:117). Victoria Anıtı’nda, Britanya’da yaklaşık üç yüz yıl boyunca devam eden ve onu dünyanın en güçlü imparatorluğu haline getiren sömürgeciliği ve sömürgeciliğin bıraktığı mirası anımsatan ve üzerinde düşünülmesini sağlayan hiçbir göstergeye yer verilmemiştir. Victoria Anıtı, Britanya’nın hâkim ideolojisini görselleştirerek, imparatorluk çerçevesini ayakta tutmaktadır.

Kara Walker, Victoria Anıtı’nın göstermediği, göz ardı ettiği, yok saydığı bir hakikatin varlığını, sömürgecilik mirasını çerçevelemek için “Fons Americanus’u (Görsel 1) tasarlamıştır. Amacı, Britanya’nın “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” mitolojisini üreten resmi hafızaya

karşı güç anlatılarını bozarak yeni bir hafıza üretmektir. Üzerinde güneş batmayan imparatorluğa, madun “öteki”nin gözünden bakmaktır. Victoria Anıt’ı üzerinden aktarılan resmi tarih anlatısına karşı, sömürülen halkların yaşadığı korkunç deneyimleri hatırlatan aşağıdan tarih anlatısı oluşturmaktır. “Fons Americanus”, kamusal anıtların hafıza politikasını eleştirerek, hafızayı madunun bakışıyla yeniden inşa etmektedir. İzleyiciyi yanlış hatırlanan bir tarihle yüzleşmeye davet eden çalışma Walker’ın deyişiyle “dünyanın kaderini değiştiren bir imparatorluğun kalbine bir hediye” olarak sunulmuştur. Tate Modern, Londra’da sergilenen on üç metre uzunluğundaki anıt, Afrika, Amerika ve Avrupa’yı birbirine bağlayan tarihlere ve Transatlantik Köle Ticaretine odaklanmaktadır. Victoria Anıt’ına benzer biçimde çeşme ve ona eklemlenen su sesiyle biçimlenen Fons Americanus, suyla dolu iki büyük havuzun ortasından yükselen Venüs figürü ve figürün dört bir yanını ve havuzu saran heykel gruplarından oluşmaktadır. Anıtın merkezinde yer alan Venüs, Thomas Stothard’ın “Sable Venüs’ün Angola’dan Batı Hint Adaları’na Yolculuğu” başlıklı 1801 tarihli gravürüne göndermede bulunmaktadır. Botticelli’nin Venüs’ün Doğuştan tablosundan esinlenen Stothard, gravürde yanında melekleriyle birlikte yarım bir deniz kabağının üzerinde duran, Yunan tanrısı Triton’un yönlendirdiği yunuslar tarafından Amerika Kıtasına çekilen Afrikalı bir kadını (Sable Venüs) tasvir etmektedir. Avrupamerkezci bakış açısıyla resmedilen Orta Geçit’in bu tasvirinde, köle gemileriyle Atlantik’i geçenlerin yaşadığı korkunç deneyimlere ilişkin hiçbir gönderme yoktur. Bu tasvir, güçlü bir imparatorluk tarafından yönlendirilen bir köle gemisine işaret etmektedir.

Görsel 1. Kara Walker, Fons Americanus, 2019, Karışık Teknik.

Regulus Allen “The Sable Venus and Desire Fort the Undesirable” (2011) başlıklı makalesinde, “Kara Venüs” kavramının on sekizinci yüzyıl edebi metinlerinde beyaz güzelliğin siyah güzelliğe üstünlüğünü göstermek amacıyla kullanıldığını belirtmektedir. Walker, Fons Americanus’ta siyahların aşağılanması üzerine kurulu “beyaz üstünlüğünü”, sömürülen, yok edilen siyah çocuklar, kadınlar ve erkekler üzerinden ironik bir yaklaşımla tekrar ele almaktadır. Anıtın üstünde yükselen Sable Venüsü, Walker tarafından göğüsleri açılmış, kıyafetleri yırtılmış ve boğazı kesilmiş bir biçimde tasvir edilmiş. Havuzu doldurmak istercesine vücudundan kan gibi sular fışkırmaktadır. Havuzda yer alan insan figürleri, zayıflamış, perişan, sefalet ve acı içinde tasvir edilmiştir. Havuzda yer alan köpekbalıkları kan ve su imgelerini çoğaltarak Orta Geçit’te denize atılan ölü ya da diri köleleri hatırlatmaktadır. Victoria Anıt’ında Kraliçe, ciddi bir biçimde, etrafında sadakat, cesaret, annelik, adalet ve hakikat erdemleriyle birlikte tasvir edilirken, Fons Americanus’ta neşeli bir ruh haliyle ve ayağının dibinde ağlayan bir çocukla birlikte tasvir edilmiştir (Görsel 2).

Görsel 2. Kara Walker, Fons Americanus, 2019, Karışık Teknik.

Anıtta yer alan kaptan figürü (Görsel 3), Avrupa emperyalizmini ortadan kaldırmak için arayışlara öncülük eden iki siyah adamı, Toussaint L'Ouverture (1743-1803) ve Marcus Garvey'i (1887-1940) temsil etmektedir. Kaptanın solunda tarihin sessiz ve masum tanığı bir ağaç ve ona asılı yağlı urgan bulunmaktadır. Sağında ise diz çökmüş bir köle tüccarı pişmanlıkla

yalvarmaktadır. Anıtın can alıcı unsurlarından biri siyahî bir çocuğun gözyaşları içinde tasvir edilmesidir (Görsel 4) (<http> 6). Çalışmada su, üç kıtayı birbirine bağlayan Orta Geçit'i ve bu üç kıtadan insanların hırslarını, kaderlerini ve trajedilerini vurgulamakta, görünenin ardındaki görünmeyeni açığa çıkarmaktadır (<http> 7).

Görsel 3. Kara Walker, Fons Americanus, 2019, Karışık Teknik.

Görsel 4. Kara Walker, Fons Americanus, 2019, Karışık Teknik.

Walker'ın "A Subtlety" ya da diğer adıyla "the Marvelous Sugar Baby" başlıklı enstalasyonu, Amerika Kıtası'ndaki şeker endüstrisinin köle emeğine bağlı olan karanlık geçmişine odaklanmaktadır. Enstalasyon, Brooklyn'de günümüzde kullanılmayan Domino Şeker Fabrikası'nda sergilenmiştir. 1856 yılında, köleliğin ABD'de henüz sonlanmadığı bir tarihte kurulan fabrika, açıldığında dünyanın en büyük şeker fabrikasıydı ve 1890'lı yıllara gelindiğinde ABD'nin şeker ihtiyacının yarısını karşılamaktaydı (<http> 8). 2004 yılında üretime son veren fabrika, duvarlarına ve kirşlerine katman katman şeker melasının bulaştığı, esmer şekerin beyaza döndüğü, karanlık ve rutubetli, kölelik tarihinin izlerini taşıyan hayalet bir hafıza mekanıdır. Walker A Subtlety enstalasyonu aracılığıyla, şeker ticaretinin tarihini, şeker endüstrisinin emek uygulamalarını ve Amerikan anlatısının üzerindeki kalıcı etkisinin arkeolojisini oluşturmaktadır. A Subtlety (Görsel 5), yaklaşık yirmi üç metre uzunluğunda ve on bir metre yüksekliğinde Afrikalı bir kadın imgesine sahip sfenks görünümlü bir figüründen ve melastan üretilmiş gerçek boyutlu çocuk heykellerden oluşmaktadır. Strafor blokların sekiz ton şekerle kaplanmasıyla oluşan ana figür, devasa kalçaları, vulvası ve göğüsleri görünür halde ve çömelmiş bir biçimde tasvir

edilmiştir. Sanatçı, hem yok sayılan, görülmeyen, duyulmayan madunu görünür kılmak için hem de Batı toplumlarının refah toplumları olmasının ardındaki itici güç olan köle emeğine bir saygı olarak anıtsal hale getirmiştir.

Görsel 5. Kara Walker, A Subtlety, 2014, Karışık Teknik.

Sol elinin başparmağı kadın cinsel organının bir temsili olarak iki parmağın arasına yerleştirilmiştir. Siyah yüz hatlarına sahip ancak kendisi beyaz olan figür ile ham hali kahverengi olan şeker arasında bir bağ kurulmaktadır. İzleyicide tarihin derinliklerinden gelen, mekânda kol gezen ve varlığıyla tüm mekânı kaplayan bir hayalet imgesini uyandırmaktadır. Enstalasyon, yer aldığı mekanla bağ kurarak kökleri geçmişte olan ancak sürekli olarak şimdiye müdahale eden ve şimdiye sızan bir madun ötekinin hayaletini çoğaltmaktadır. Geçmişten gelen sömürgeciliğin mirasına ait unsurların, şimdiki zamanı rahatsız ediyor gibi geri dönüşüne ve kalıcılığına yapılan vurgu, gerçek boyutlu şeker melasından yapılmış çocuk figürlerinde de ortaya çıkmaktadır (Görsel 6). Sıcaktan eriyerek hafifçe damlayan çocuk heykelleri, kan ve gözyaşıyla harmanlanan sömürgeciliğin sorunlu geçmişini ve bugün de süren etkisinin hatırlatıcısı konumundadır.

Görsel 6. Kara Walker, A Subtlety, 2014, Karışık Teknik.

5. Sonuç

Avrupamerkezcilik, Batı dışı toplumların tarihlerini ve kültürlerini Batının değerleri üzerinden tanımlayan ve Batı dışı toplumların değerlerinden üstün tutan bir ideolojidir. Avrupamerkezcilik kavramsallaştırması ilk kez 1970'li yıllarda Samir Âmin tarafından yapılmış olsa da bir ideoloji olarak kökleri Rönesansa ait görme biçimi olan göz merkezci bakış ve merkezi perspektif anlayışına kadar gitmektedir. Rönesansla eş zamanlı olarak başlayan modern sömürgecilik döneminde Batı kendini dünyanın merkezi olarak konumlandırmış, batı dışı coğrafyaları da kendi yörüngesinde tuttuğu bir sistem kurmuştur. Batı'yı merkeze alan ve dünyayı onun gözünden kavrayan sömürgeci ideolojilere yönelik eleştiriler, postkolonyal çalışmaların içinden çıkmıştır. Postkolonyal çalışmalar ve ona eklemlenen postkolonyal feminizm, 1970'li yılların sonlarından itibaren, sosyal bilimlerle beşerî bilimlerde, sömürge deneyimini ve bu deneyimin geçmiş ve şimdiki etkilerini inceleyen geniş kapsamlı bir kültürel analize dönüşmüştür. Avrupamerkezcilik, ataerkil bir düzendir ve dünyayı Batılı, beyaz, erkeğin gözünden görmektedir. Bu süreçte sadece biyolojik açıdan değil aynı zamanda toplumsal bir kategori olarak kadınlık ve erkeklik rollerinin kabulünü vurgulayan, kadınlık ve erkeklik biçimlerinin kodlarını oluşturan, yaratan, organize eden ve yeniden üreten yapılara ilişkin ideolojiler oluşturulmuştur. Bu yapılar içinde kadınlara ve erkeklere yüklenen roller, erkek otoritesine dayanan ataerkil örgütlenme düzenine göre belirlenerek evrensel bir ideoloji haline gelmiştir. Sömürgeleştirilmiş toplumlarda

ise kadınların varoluşlarını, yalnızca ataerkil örgütlenme düzenine göre belirlenen roller üzerinden tanımlamanın mümkün olmadığı görülmüştür. Bu toplumlarda kadınlar, biyolojik belirlenimlerini değiştiremedikleri için her şeyden önce ırksallaştırılmış öteki kimliği üzerinden tanımlanmaktadırlar.

Tüm siyahi kadınlar gibi yaşamı, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi makro meselelerle biçimlenmiş olan sanatçı Kara Walker, çalışmalarında siyah kadınların deneyimini ve bu deneyimi ortaya çıkaran tarihsel ve toplumsal koşulları ele almaktadır. Köleleştirilmiş kadınların deneyimlerini, Batı feminizminin toplumsal cinsiyet ve ona eklemlenen ataerki kavramı üzerinden aktarmak imkânsız bir çabayı içermektedir. Bunun nedeni köleleştirilmiş kadınların deneyimini biçimlendiren olgunun her şeyden önce Avrupamerkezci bakış olmasıdır. Sanatçının çalışmalarının da Avrupamerkezci bakışın neden olduğu, sömürgecilik, kölelik ve ırkçılık deneyimi üzerinden şekillendiği, toplumsal cinsiyet meselesinin ise bu olgulara eklemlendiği görülmektedir. Makalede yer alan, “Fons Americanus” ve “A Subtlety” başlıklı enstalasyonları, Avrupamerkezci bakışın neden olduğu savaşların, sürgünlerin, katliamların, yerinden edilmelerin, kayıpların ve insanları ölüme mahkûm eden ırkçılığın kesişiminde yer almaktadır. Kesişimselliğin gerçek ve alegorik mevcudiyeti her bir enstalasyonda katman katman görülebilmektedir. Fons Americanus başlıklı enstalasyonda Victoria Anıtı’nın temsil ettiği, güç ve zafer kavramlarını, Kraliçe Victoria’nın temsil ettiği erdemleri aşağıdan tarih yaklaşımıyla yapı sökümü uğratarak ters yüz etmiştir. Britanya’nın sahip olduğu güç ve zaferin ardında yatan, onu besleyen sömürgecilik ve ona eklemlenen meseleleri, konuşulmayan, yok sayılan, üzeri sessizce örtülen saklı bir geçmişe ait tortuları gün yüzüne çıkarmıştır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında Walker’ın Fons Americanus enstalasyonunun bir “karşı anıt” olduğu sonucuna varılmıştır. Sanatçının, şeker üretiminde köle emeğinin tarihine odaklandığı “A Subtlety” enstalasyonunda, yok olan ve yok olacak olan hafızayı anılaştırma stratejisi benimsemiştir. Enstalasyonun yer aldığı fabrika, 1856 yılında henüz köleliğin sonlanmadığı bir tarihte inşa edilen, şeker tarihinin ve ona eklemlenen kölelik tarihinin taşıyıcısı olan bir hafıza mekanıdır. Fabrikanın sergiden sonra yıkılacak olması Sanatçıyı geride kalan boşluğu doldurma arzusuyla, zamanları ve kuşakları buluşturacak bir hafıza oluşturmaya ittiği görülmüştür. Diğer taraftan bu enstalasyonun anılaştırma stratejisi, plantasyonlarda ağır

yaşam koşulları altında çalışarak, şeker endüstrisini büyüten köle emeğine bir saygı duruş olarak okunabilir.

Sonuç olarak, sanatçı çalışmalarında Avrupamerkezci tarih yazımın sorgulamaktadır. Aşağıdan tarih perspektifini benimseyerek, sömürgeciliğin ve ona eklemlenen köleliğin çok katmanlı toplumsal tarihine sanat alanı üzerinden derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Güç ve temsilden yoksun olanın, susturulmuş olanın, konuşsa bile duyulmayanın, kısacası madun ötekinin sesini merkeze alarak, sömürgeci ve sömürgeleştirilen toplulukların iç içe geçen tarihlerine yeni bir bakış sunmaktadır. Sanatçının sanat alanı üzerinden Avrupamerkezciliğin yerleşik imgelerini tahrip ederek bir karşı hafıza oluşturmayı amaçladığı sonucuna varılmıştır. Sanatçı her iki enstalasyonunda görünenin ardındakine, gizlenene, doğrudan işaret edilmeyene, kendini izler üzerinden gösterene yani mevcut olanın ötesine bakmaktadır. Bu yaklaşımı, Derrida'nın hayalet metaforuyla ilişkilenebilir. Hayalet, görmezden gelinenlerin, yok sayılanların, görünmeyenlerin bir imgesidir ve geçmişin mirasını taşır. Varoluşu gereği kendini kabul ettirene dek musallat olur. Kara Walker'ın enstalasyonlarında "hayalet" metaforunun hem soyut hem de somut bir imge olarak var olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Allen, R. (2011). "The Sable Venus and Desire for the Undesirable", *Studies in English Literature 1500-1900*, 51(3), s.667-691.
- Âmin, S. (2014). *Avrupamerkezcilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi*, çev. Mehmet Sert, İstanbul: Yordam Kitap.
- Beaud, M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi*, çev. Fikret Başkaya, İstanbul: Yordam Kitap.
- Dechaufour, L. (2008). "Introduction au Féminisme Postcolonial", *Nouvelles Questions Féministes*, 27(2), s.99-110.
- Césaire, A. (2017). *Barbar Batı: Sömürgecilik Üzerine Söylev*, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

- Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, Çev. Galip Doğduaslan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Galeano, E. (2006). *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Atilla Tokatlı ve Roza Hakmen, İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Guha, R. (2010). "Sömürge Hindistan'ın Tarihyazımı ile İlgili Bazı Hususlar Üzerine", *Toplumbilim Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı*, çev. Ebru Yetişkin ve Ayşe Köksal, Sayı 25, s.23-27.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Luraghi, R. (2024). *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Halim İnal, İstanbul: E Yayınları.
- Mohanty, C. T. (2003). "Under Western Eyes Revisited: Feminist Solidarity through Anticapitalist Struggles", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), s.499-535.
- Morris, R. C. (2010). *Can the Subaltern Speak?: Reflections on the History of an Idea*. Columbia University Press.
- Mutman, M. (2010). "Postkolonyalizm: Ölü Bir Disiplinin Hatıra Defteri", *Toplumbilim Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı*, Sayı 25, s.117-128.
- Özlük, E. ve Doğan, F. (2017). "Keşiften Kuruluşa ABD Tarihi: Bir Özgürlük Hikâyesi mi, Bir Yıkım mı?". *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, 19(19), s.121-149.
- Riegl, A. (2022). *Modern Anıt Kültü*, çev. Erdem Ceylan, İstanbul: Arketon Yayınları.
- Said, E. (2022), *Oryantalizm, Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ünler, İstanbul: Metis Yayınları.
- TDK (1966). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yetişkin, E. (2010). "Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar". *Toplumbilim Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı*, Sayı 25, s.15-20.
- Young, R. J. (2009). What is the Postcolonial?. *Ariel: A Review of International English Literature*, 40(1), s.13-25.
- Young, R.J. (2024). *Postkolonyalizm: Çok Kısa Bir Giriş*. çev. Turgay Sivrikaya, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zinn, H. (2009). *Gençler İçin Amerika Birleşik Devletleri Halkları Tarihi*, çev. Emel Coşkun, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

İnternet Kaynakları

http 1: Agner, K., "Slavery in Colonial America",
<https://www.battlefields.org/learn/articles/slavery-colonial-america>, Erişim tarihi: 08.07.2025.

http 2: Elliott, M. (2019), "The 1619 Project",<https://www.nytimes.com/interactive/2019/08/19/magazine/history-slavery-smithsonian.html>. Erişim tarihi: 24.07.2025.

http 3: "Kolonyalizm", <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.07.2025.

http 4: "Kara Walker", <https://www.thebroad.org/art/kara-walker>, Erişim tarihi: 16.07.2025.

http 5: "Kara Walker" (2014), <https://camdenartcentre.org/whats-on/kara-walker>, Erişim tarihi: 16.07.2025.

http 6: Parker, R. J. (2020), "With Her Monumental Fountain in London, Kara Walker Offers a Gift We Shouldn't Accept", <https://www.artnews.com/art-news/reviews/kara-walker-tate-modern-fons-americanus-1202678828/> Erişim tarihi: 11.08.2025.

http 7: Takac, B. (2025), "Kara Walkers Fons Americanus: Monumental Fountain at Tate Modern", <https://blog.artsper.com/en/get-inspired/kara-walker-fons-americanus-tate-modern/> Erişim tarihi: 11.08.2025.

http 8: Vartanian, H. (2014), "What Does Kara Walker's Sugary Sphinx Tell Us?",
<https://hyperallergic.com/125592/what-does-kara-walkers-sugary-sphinx-tell-us/> Erişim tarihi: 08.07.2025.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Kara Walker, "Fons Americanus", 2019, Karışık Teknik, Tate Gallery.
<https://www.artnews.com/art-news/reviews/kara-walker-tate-modern-fons-americanus-1202678828/>, Erişim tarihi: 20.09.2025.

Görsel 2. Kara Walker, Fons Americanus,2019, Karışık Teknik, Tate Gallery,
<https://www.tate.org.uk/art/artists/kara-walker-2674/kara-walkers-fons-americanus>. Erişim
tarihi: 20.09.2025.

Görsel 3. Kara Walker, Fons Americanus,2019, Karışık Teknik, [https://www.artnews.com/art-
news/reviews/kara-walker-tate-modern-fons-americanus-1202678828/](https://www.artnews.com/art-news/reviews/kara-walker-tate-modern-fons-americanus-1202678828/), Erişim tarihi:
20.09.2025.

Görsel 4. Kara Walker, Fons Americanus,2019, Karışık Teknik,
<https://www.tate.org.uk/art/artists/kara-walker-2674/kara-walkers-fons-americanus>. Erişim
tarihi: 20.09.2025.

Görsel 5. Kara Walker, A Subtlety, 2014, Karışık Teknik, Domino Sugar Factory,
<https://www.karawalkerstudio.com/2014>, Erişim tarihi: 14.09.2025.

Görsel 6. Kara Walker, A Subtlety, 2014, Karışık Teknik, Domino Sugar Factory,
<https://www.karawalkerstudio.com/2014>, Erişim tarihi: 14.09.2025.